

УДК 341.29:342.72

КОНДРАТЕНКО В. М.,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри галузевого права
Кіровоградського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Анотація. У статті проведено науково-правовий аналіз основних міжнародних стандартів діяльності публічної влади щодо реалізації та захисту прав і свобод осіб з інвалідністю. Особливу увагу приділено питанням визначення напрямів діяльності у вказаній сфері органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших адміністративних і громадських інституцій, наділених окремими функціями публічної влади.

Ключові слова: міжнародні нормативні акти, міжнародні стандарти, Організація Об'єднаних Націй, права та свободи осіб з інвалідністю, публічна влада.

Постановка проблеми. Публічна влада в Україні здійснює свої повноваження щодо реалізації та захисту прав і свобод осіб з інвалідністю з урахуванням норм Конституції України та розгалуженої системи законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів. У переважній більшості останні є узгодженими між собою, виконаними з дотриманням усіх належних юридично-технічних процедурних аспектів, а також піддаються постійному доповненню та зміненню, виходячи з об'єктивних потреб держави і суспільства.

Світовою спільнотою вироблено обов'язкову вимогу стосовно того, що створення та ухвалення будь-якого національного законодавчого акта, особливо у сфері захисту прав та свобод людини і громадянина, має відбивати зміст норм міжнародно-правових актів. Саме тому чинним вітчизняним законодавством передбачено, що міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства. У тому ж разі, якщо міжнародним договором встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору (ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України» [1]).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У загальних рисах на міжнародних стандартах діяльності публічної влади щодо реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина, у тому числі осіб з інвалідністю, акцентували свою увагу окремі науковці, серед яких О.Ф. Андрійко,

О.Л. Венецька, О.С. Граб, В.А. Дерезь, А.С. Жаппарова, Я.Ю. Кондратьєв, В.Л. Костюк, С.М. Ляхівненко, П.М. Рабіновича, Ю.І. Римаренко та ін. Разом із тим окреслена проблематика розглядалася фрагментарно, здебільшого оминаючи ключові аспекти визначення місця та ролі органів публічної влади щодо забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю.

Постановка мети і завдань. З урахуванням вищевикладеного виникає необхідність з'ясувати міжнародні стандарти діяльності публічної влади щодо реалізації та захисту прав і свобод осіб з інвалідністю. По-перше, такий науково-правовий аналіз сприятиме визначенню основних історично сформованих і підтримуваних абсолютною більшістю країн світу демократичних засад у вказаній сфері. По-друге, допоможе з'ясувати та надалі усунути окремі законодавчі та організаційно-практичні прогалини в діяльності вітчизняних органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також інших громадських і адміністративних інституцій щодо реалізації та захисту прав і свобод осіб з інвалідністю.

Щоби повною мірою реалізувати поставлені задачі, насамперед необхідно з'ясувати сутність і зміст поняття «міжнародні стандарти у сфері прав людини», оскільки діяльність публічної адміністрації щодо реалізації та захисту прав і свобод осіб з інвалідністю є обов'язковою складовою частиною даної правової категорії.

Виклад основного матеріалу дослідження. У юридичній літературі склалася відносно однорідна думка щодо вказаного питання. Наприклад, Я.Ю. Кондратьєв та Ю.І. Римаренко вказують, що під міжнародними стандартами у сфері прав людини слід розуміти закріплені в міжнародних актах та інших міжнародних документах певні показники цих прав, щодо досягнення яких заохочуються або ж зобов'язуються держави [2, с. 320].

На думку П.М. Рабіновича та О.Л. Венецької, міжнародні стандарти прав людини – це закріплені в міжнародних актах і документах, текстуально уніфіковані й функціонально універсальні принципи та норми, які за допомогою вельми абстрактних, здебільшого оцінних терміно-понять фіксують мінімально необхідний або бажаний зміст і/чи обсяг прав людини, зумовлювані досягнутим рівнем соціального розвитку та його динамікою, а також встановлюють позитивні обов'язки держав щодо їх забезпечення, охорони й захисту та передбачають за їх порушення санкції політико-юридичного чи політичного характеру [3, с. 28].

Підтримуючи наведені наукові позиції, С.М. Ляхівненко наголошує на таких характеристиках міжнародних правових стандартів: вони містять єдині принципи і норми щодо поведінки суб'єктів права, які зафіксовані в основних джерелах міжнародного права – як в універсальних, так і в регіональних правових актах; узгоджують оптимальні юридичні вимоги стосовно правових систем держав – учасниць міжнародного співтовариства; відображають найкращі правові досягнення міжнародного права та співробітництва держав – членів міжнародної спільноти та держав – членів універсальних і регіональних міжнародних міжурядових організацій; фік-

суються у відповідних джерелах права у вигляді принципів і норм права; об'єктивуються через основні джерела міжнародного права; є обов'язковими вимогами для держав-учасників міжнародних договорів, що містять такі правові стандарти; є основою для узгодження міжнародного і національного права [4, с. 667].

Загальновідомо, що міжнародно-правові акти мають верховенство над внутрішнім законодавством. Вони визначають той універсальний комплекс основних прав та свобод, який у єдності з конституційними правами повинен забезпечити нормальну життєдіяльність індивіда. Якщо певне право людини не отримало конституційного закріплення з боку держави, воно визнається таким на основі міжнародних актів, оскільки пріоритет міжнародного права щодо внутрішньодержавного у сфері прав людини є загальнови-знаним принципом міжнародного співтовариства [5, с. 105].

Згідно з Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 41/120 від 04.12.1986 р. «Встановлення міжнародних стандартів у сфері прав людини» при розробленні міжнародних актів вони повинні: узгоджуватись з базовими міжнародно-правовими нормами у сфері прав людини; ґрунтуватися на притаманних людській особистості гідності; бути джерелом прав і обов'язків, які піддаються визначенню й реалізації; передбачати дієвий механізм контролю, включаючи системи подання доповідей; користуватися широкою міжнародною підтримкою [6].

Отже, міжнародні стандарти діяльності публічної адміністрації щодо реалізації та захисту прав і свобод осіб з інвалідністю – це закріплені у міжнародно-правових актах і документах правила рекомендаційного чи обов'язкового характеру та вимоги щодо напрямів, змісту діяльності та контролюючих функцій органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інших інституцій, які виконують роль публічної адміністрації, у сфері реалізації та захисту прав і свобод осіб з інвалідністю.

Не вдаючись до полеміки щодо особливостей реалізації державами – членами ООН через свої органи публічної влади загальних питань захисту прав і свобод людини та громадянина, закріплених у базових міжнародних актах (Загальна декларація прав людини, міжнародні пакти про права людини тощо), акцентуємо увагу переважно на спеціалізованому масиві документів, що присвячені особам з інвалідністю. Так, насамперед зауважимо, що Конвенцією про права інвалідів 2006 р. сформована загальнообов'язкова до виконання вимога, відповідно до якої держави-члени зобов'язуються забезпечувати й заохочувати повну реалізацію всіх прав людини й основоположних свобод всіма інвалідами без будь-якої дискримінації за ознакою інвалідності.

З цією метою національні публічні адміністрації, максимально залучаючи наявні в них ресурси, а в разі потреби удаючись до міжнародного співробітництва, за допомогою законодавчих, адміністративних та інших відповідних заходів систематично та на постійній основі мають у такий спосіб реалізовувати свою компетенцію:

– забезпечувати легальними організаційними, управлінсько-розпорядчими діями та методами реалізацію та захист прав осіб з інвалідністю, що визнаються в міжнародних актах і договорах;

– корегувати чинне законодавство, а також за можливості громадську думку, які є дискримінаційними стосовно осіб з інвалідністю;

– ефективно враховувати в усіх стратегіях і програмах захисту прав людини осіб з інвалідністю, а також їхню думку під час створення таких стратегій і програм, особливо пропозиції та рекомендації організацій інвалідів, згідно п. 12 Декларація про права інвалідів 1975 р., пп. 91-94 Всесвітньої програми дій стосовно інвалідів ООН 1982 р. та п. 6 Резолюції 58/132 Генеральної Асамблеї ООН від 22.12.2003 р. «Реалізація Всесвітньої програми дій відносно інвалідів: суспільство для усіх у XXI столітті»;

– вживати всіх належних заходів для усунення дискримінації за ознакою інвалідності з боку будь-якої фізичної чи юридичної особи, а також підприємств, установ, організацій різної форми власності;

– проводити дослідне та конструкторське розроблення товарів, послуг, устаткування тощо, пристосування яких до конкретних потреб осіб з інвалідністю вимагало б якомога меншої адаптації й мінімальних витрат;

– сприяти використанню нового обладнання та технологій, зокрема інформаційно-комунікаційних, що полегшують життєдіяльність осіб з інвалідністю;

– надавати особам з інвалідністю доступну інформацію про засоби, що полегшують мобільність, обладнання та допоміжні технології, зокрема нові технології, а також інші форми допомоги, у тому числі первинну правову допомогу, допоміжні послуги та об'єкти [7].

Розуміючи багатофункціональність і складність структури будь-якої національної публічної адміністрації, у Всесвітній програмі дій стосовно інвалідів ООН 1982 р. акцентується увага на завданнях різних елементів публічної влади, що в поєднанні спрямовані на досягнення однієї мети – реалізацію і захист прав та свобод осіб з інвалідністю. Зокрема, основною керівною ланкою, що несе відповідальність перед світовою спільнотою, є уряди держав – членів ООН та всі органи виконавчої влади. Вони зобов'язані запроваджувати й реалізовувати державну політику, програми розвитку і заходи щодо популяризації доцільності залучення осіб з інвалідністю до всіх сфер соціального, економічного й політичного життя. Більше того, вони повинні також забезпечити такі умови, щоб особи, які стають залежними в результаті інвалідності, мали можливість досягти однакового зі своїми співгромадянами рівня життя.

Державні та недержавні організації та установи, а також місцеве самоврядування мають сприяти органам виконавчої влади у вирішенні вказаних завдань шляхом виявлення потреб, пропонуванням прийнятних управлінських рішень й наданням додаткових адміністративних, соціальних та інших необхідних послуг особам з інвалідністю. Окрім того, підприємства

різної форми власності зобов'язані створювати належні умови праці та життєдіяльності для осіб з особливими функціональними потребами [8].

Слід наголосити, що окремі міжнародні акти, які врегульовують сферу діяльності публічної адміністрації щодо реалізації та захисту прав і свобод осіб з обмеженими функціональними можливостями, стосуються виключно дітей-інвалідів. Насамперед мова йде про Конвенцію про права дитини 1989 р., Всесвітню декларацію про забезпечення виживання, захисту та розвитку дітей 1990 р. [9] та Зауваження загального характеру № CRC/C/GC/9 про права дітей-інвалідів до Конвенції про права дитини, затверджені Комітетом Ради Європи з прав дитини в 2006 році (м. Женева, 11-29 вересня).

В останніх наголошується на тому, що до вказаної категорії інвалідів має застосовуватися додатковий комплекс державних заходів з метою їхньої соціальної інтеграції та недопущення дискримінації. Зокрема, національним публічним адміністраціям рекомендується:

- розробляти ефективні засоби правового захисту у разі порушень прав дітей-інвалідів і забезпечити, щоб вони були легкодоступними для дітей-інвалідів та їхніх батьків, а також інших осіб, що піклуються про дитину;
- проводити інформаційно-просвітницькі й освітні кампанії орієнтовані на широку громадськість та конкретні групи фахівців, у цілях попередження і ліквідації дискримінації відносно дітей-інвалідів;
- концентрувати особливу увагу щодо дівчат-інвалідів, вживаючи належних заходів, а за необхідності й додаткових заходів для забезпечення того, щоб вони були належним чином захищені, мали доступ до усіх послуг і були повністю інтегровані в суспільство [10].

Окреслені завдання публічної адміністрації є загальними та універсальними, однак не конкретизуються у різних сферах життєдіяльності осіб з інвалідністю. Саме тому, наприклад, у Резолюції 48/96 Генеральної Асамблеї ООН від 20.12.1993 р. «Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів» було викладено концепції щодо реалізації та захисту прав і свобод осіб з інвалідністю з боку органів публічної влади відповідно до галузей застосування: медичне обслуговування, реабілітація, допоміжні послуги, освіта, зайнятість, підтримання доходів і соціальне забезпечення, сімейне життя та свобода особистості, культура, відпочинок і спорт, релігія [11].

У положеннях Європейської соціальної хартії (переглянутої) 1996 р. закріплено зобов'язання публічної влади у розробленні та реалізації загальних програм щодо забезпечення осіб з інвалідністю орієнтування, освіти та професійної підготовки, а також сприяти їхньому доступові до роботи та ін. [12]. А Конвенція Міжнародної організації праці (далі – МОП) від 20.06.1983 № 159 «Про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів» вимагає від держав-учасниць відповідних заходів із професійної реабілітації всіх категорій осіб з інвалідністю, а також сприяння можливостям зайнятості останніх на відкритому ринку праці [13].

Висновки. Вищевикладене свідчить про те, що останніми десятиліттями у світі вироблялися та вдосконалювалися загальнообов'язкові та рекомендаційні міжнародні стандарти діяльності публічної влади щодо реалізації та захисту прав і свобод осіб з інвалідністю.

Зроблено висновок, що основним на сьогодні з-поміж напрямів такої діяльності є такі:

1) забезпечення визнання в суспільстві рівності прав і свобод осіб з інвалідністю з іншими співгромадянами на державному та регіональному рівнях;

2) заборона дискримінації за ознаками інвалідності та впровадження відповідальності за такі дії;

3) створення належних соціальних, політичних, правових і економічних засад життєдіяльності осіб з інвалідністю;

4) залучення всіх ланок публічної адміністрації до реалізації та захисту прав і свобод осіб з інвалідністю;

5) активізація з боку державної влади місцевого самоврядування, недержавних установ і організацій до сприяння реалізації та захисту прав і свобод осіб з інвалідністю.

Література:

1. Про міжнародні договори України : Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 50. – Ст. 540.
2. Кондратов Я.Ю. Приватне життя і поліція. Концептуальні підходи. Теорія та практика : [довідникове видання] / Я.Ю. Кондратов, Ю.І. Римаренко. – К. : КНТ, 2006. – 740 с.
3. Рабінович П. Міжнародні стандарти прав людини: загальні ознаки, класифікація / П. Рабінович, О. Венецька // Вісник Академії правових наук України. – 2012. – № 4. – С. 18-28.
4. Ляхівненко С.М. Міжнародні правові стандарти: до визначення поняття та видової характеристики / С.М. Ляхівненко // Держава і право. Юридичні і політичні науки. – 2011. – Вип. 51. – С. 666-672.
5. Теорія держави і права. Академічний курс : [підручник] / ред. О.В. Зайчук, Н.М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 688 с.
6. Осуществление Всемирной программы действий в отношении инвалидов: общество для всех в XXI веке : Резолюция 58/132 Генеральной Ассамблеи ООН от 22.12.2003 / Офіційний веб-сайт ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.un.org/russian/>.
7. Конвенція про права інвалідів від 13.12.2006 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 17. – Ст. 799.
8. Всесвітня програма дій стосовно інвалідів від 03.12.1982 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_427.
9. Всемирная декларация об обеспечении выживания, защиты и развития детей от 30.09.1990 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_075.

10. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 // Зібрання чинних міжнародних договорів України. – К., 1990. – № 1. – С. 205.
11. Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів : Резолюція 48/96 Генеральної Асамблеї ООН від 20.12.1993 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_306.
12. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03.05.1996 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 40. – Ст. 2660.
13. Конвенція МОП від 20.06.1983 № 159 «Про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/993_065.

Кондратенко В. М. Международные стандарты в сфере государственного обеспечения прав и свобод лиц с инвалидностью

Аннотация. В статье проведен научно-правовой анализ основных международных стандартов деятельности публичной власти по реализации и защиты прав и свобод лиц с инвалидностью. Особое внимание уделено вопросам определения направлений деятельности в указанной сфере органов государственной власти, органов местного самоуправления, других административных и общественных институтов, наделенных отдельными функциями публичной власти.

Ключевые слова: международные нормативные акты, международные стандарты, Организация Объединенных Наций, права и свободы лиц с инвалидностью, публичная власть.

Kondratenko V. International standards in public the rights and freedoms of persons with disabilities

Summary. This article presents the scientific and legal analysis of basic international standards of public authorities to implement and protect the rights and freedoms of persons with disabilities. Particular attention is paid to the definition of activities in this sphere of public authorities, local governments, and other administrative and public institutions, endowed with certain functions of public authority.

Note that public and private organizations and institutions, and local government should help the executive authorities in solving these problems by identifying needs, offering suitable management decisions and providing additional administrative, social and other essential services to people with disabilities. In addition, different enterprises are required to create proper conditions of work and life for people with special needs functional.

It is concluded that the main today among such areas are: ensuring public recognition of equal rights and freedoms of persons with disabilities with other fellow citizens at national and regional levels; prohibition of discrimination on grounds of disability and implementing responsibility for such actions; the creation of appropriate social, legal and economic principles of life of persons with disabilities; the involvement of all parts of the public administration to implement and protect the rights and freedoms of persons with disabilities; activation by the state authorities of local government, non-governmental institutions and organizations to facilitate the implementation and protection of the rights and freedoms of persons with disabilities.

Key words: international regulations, international standards, United Nations, rights and freedoms of persons with disabilities, public authorities.